

ми которого являются типичные для волшебной сказки мотив колдовства и чудесные предметы. Последние переосмысливаются автором – православным педагогом – в качестве атрибутов демонического зла, магии, их использование показано как грех, преступление против законов Бога. Изображение чудесной помощи, оказанной Святыми детям, попавшим в ловушку ведьмы, выходит за пределы поэтики сказочной фантастики и включает в себе агиографический жанрово-стилевой код. Ярво выраженная черта поэтики рассмотренной православной сказочной повести – дидактизм, проявляющийся в беседах персонажей, содержащих мотивы житий Святых и евангельские учительные речения.

Список использованной литературы

1 Овчинникова, Л. В. Русская литературная сказка XX века : история, классификация, поэтика : учебное пособие / Л. В. Овчинникова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Флинта : Наука, 2003. – 312 с.

2 Пропп, В. Я. Исторические корни волшебной сказки / В. Я. Пропп. – СПб. : Азбука, Азбука-Аттикус, 2021. – 544 с.

3 Веселовская, Н. Сокровища / Н. Веселовская. – М. : Риза, 2014. – 272 с. : ил.

The article considers the variety of the poetics of the fairy story “The Treasure” by Nadezhda Veselovskaya. It focuses on the aspects of functioning of the motives of the magic and assistant interpreted by the author from the Christian perspective as well as magic items that are typical of a folklore magic story. The meaning of the hagiographical tradition in the artistic transformation of the motive of the assistant has been established, which is about the intensification of the didactic potential of the major high-principled artistic idea expressed by the orthodox writer and pedagogue in the fairy story.

УДК 811.161.3'282.2 (476.2): 664.8.036.62

С. В. ЧАЙКОВА

(г. Гомель, УА «Гомельскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Ф. Скарыны»)

НАЙМЕННІ БУТЭЛЬКІ Ў ГАВОРКАХ ГОМЕЛЬШЧЫНЫ

У артыкуле аналізуюцца літаратурныя і дыялектныя найменні бутэлькі, якія зафіксаваны ў гомельскіх гаворках. Акрэсліваюцца мовы, у якіх ужываецца дадзеная назва; вызначаецца этымалогія ўнармаваных адзінак, ілюструецца выкарыстанне разнастайных варыянтаў і сінанімічных лексем у розных раёнах Гомельшчыны, падаюцца значэнні многазначных дыялектызмаў і словы-амонімы.

Вывучэнне дыялектнай лексікі заўсёды з'яўляецца актуальным, бо народныя найменні – гэта невычэрпная крыніца літаратурнай мовы; прадметы, якія яны называюць, утрымліваюць у сабе інфармацыю пра штодзённую дзейнасць чалавека, якая дазваляла людзям забяспечваць сябе самым неабходным для жыцця.

Асаблівую актуальнасць набыло вывучэнне дыялектнай лексікі ў апошні час, бо ўзнікла неабходнасць захавання народныя словы тых вёсак, што былі выселены ў сувязі з чарнобыльскай аварыяй. Ды і наогул трэба захавання словы нашых продкаў, якія жылі, нараджалі дзяцей, працавалі і давалі свае, трапныя і ёмка, найменні паўсядзённым рэчам.

Аб'ектам нашага даследавання паслужылі найменні аднаго з прадметаў гаспадарчага побыту – *бутэлькі* – у гаворках Гомельшчыны. Назва ‘шкляннай пасудзіны для вадкасцей,

звычайна цыліндрычнай формы з вузкім горлам' [8, 1, с. 425] прыйшла з польскай мовы (фанетычная прыкмета – цвёрды *t* перад *e* – *mэ*), дзе *butelka* – суфіксальнае ўтварэнне ад запазычанага з французскай мовы слова *bouteille* [11, 1, с. 425], [7, с. 82–83].

Акрамя адзначаных вышэй беларускай, французскай і польскай моў, дадзена лексема ўжываецца ў многіх мовах свету: рускай – *бутылка*, украінскай (дыял.) – *бутилка*, англійскай – *bottle*, італьянскай – *bottiglia*, іспанскай – *botella*, ірландскай – *buidéal*, латышскай – *butelis*, казахскай (лацініца) – *bótelke*, кіргізскай – *бетелке*, афрыкаанс – *bottel*, баскскай – *botila*, баснійскай – *bočica*, гаіцянскай – *boutèu*, галісійскай – *botella*, себуанскай – *botelya*, сунданскай – *botol*, удмуртскай – *бутылкаос*, якутскай – *бутыылка*, эсперанто (штучная мова) – *botelo*.

У гомельскіх гаворках намінацыя ўжываецца ў варыянтах *буты́лка* (Ельск., Нар.) [10, с. 187], *буты́ка* (*Ты дедушка, ты лябедушка! Бері бутыкі, іді за горелкою* (Гом.) [5, с. 23]. На Тураўшчыне назва *бутэ́лька* выкарыстоўваецца для наймення гляка: *Бутэ́лька з гліны для горэлкі була колісь. Бутэ́лька з вухом така* [9, 1, с. 99].

Са значэннем ‘бутэ́лька’ ў Лельчыцкім раёне ўжываецца слова *шкля́нка*: *Крыўяну коўбасу можна наліваць цэрэз сцекло со шкля́нкі. Вупіў шкля́нку горэлкі і хоч бу шчо* [2, с. 150]. Тут жа зафіксавана лексема паходжаннем з лацінскай мовы *квэрта* (лац. *quarta* ‘чвёрць’) [11, 5, с. 7] для літравай бутэ́лкі або літровага кубка [10, с. 191].

Сінанімічнай да слова *бутэ́лька* з’яўляецца назва *пля́шка*, якая згодна з Тлумачальным слоўнікам беларускай мовы мае значэнне ‘шкляная пасудзіна з вузкім горлам, якая служыць для захоўвання вадкасці’ [8, 4, с. 283]. Вучоныя-этымолагі адзначаюць, што ст.-бел. *пля́ша*, *фля́ша*, *фля́жка*, *хвля́ша* са значэннем ‘пляшка, бутэ́лька’, зафіксаванае помнікамі старабеларускай пісьменнасці (1538 г.), запазычана са ст.-польск. *flasza*, якое паходзіць са с.-в.-ням. *flasche*, ст.-в.-ням. *flasca*, сучаснае ням. *Flasche* [11, 11, с. 252–253].

Дадзена адзінка ўжываецца ў літаратурным варыянце ў многіх раёнах Гомельшчыны (разам з памяншальнай формай *пля́шачка*): *Пустые яшчыкі з пустымі пля́шкамі. Узела шэсць пля́шак, да каўбас, да сцягно. Пля́шачку віна возьме. Дам табе пля́шачку гарэлкі і іді* (Лоеўск.) [12, с. 270], *Ее ж человек вуп’е пля́шку горэлкі, зоп’е водою з колюгі – і пуйшоў. Узяў бу на покос молока ў пля́шку* (Лельч.) [2, с. 100.], *Возьмі на покус пля́шку молока* (Маз.) [1, с. 46], (Ельск., Нар.) [10, с. 187]. На Тураўшчыне ўжываецца як літаратурны варыянт *пля́шка* (*Што ж то Змітрова дочка носіць, як бу літрову пля́шку. Узела дзве пля́шкі воды-газоўкі*), так і фанетычны варыянт *пля́жка* (*Пля́жок дзве піва возьмі. Сват паставіў гарцову пля́жку гарэлкі*) [9, 4, с. 64]. У Жыткавіцкім раёне зафіксаваны фанетычны варыянт *пля́ўшка*: *Продавец, а вы пля́ўшкі прынімаеце?* [3, 6, с. 195].

Вялікая бутэ́лька ў літаратурнай мове мае найменне *бу́тля* [8, 1, с. 425]. На Тураўшчыне гэта назва выкарыстоўваецца для наймення гляка: *Бу́тля з вушком, чэрэваценька така і дзюбочок маленькі* [9, 1, с. 98]. У розных раёнах Гомельшчыны фіксуюцца марфалагічныя варыянты: *бу́таль*: *Налі бу́таль вады* (Гом., Жытк.), *Бу́тлі-то тры літра, чэцверць па-гасударственнаму* (Рэч.), *Нашы бу́тлі ўсе оплеценые* (Нар.) [3, 3, с. 203], *У нас бу́таль – девяць паўлітраў. Сеголета паставіла поўны бу́таль вішань, а да весны не буде: деці пацэгаюць. Два бу́тлі па десяти літраў водкі пахавалі ў кухвайкі* (Лоеўск.) [12, с. 60], [10, с. 187], *Нарабіла з вішань поўны буталь наліўкі* (Браг.) [1, с. 14]; *бу́цел*: *Наліла бу́цел варэння на зіму* (Браг.) [1, с. 14], *Бу́цел заткалом затыкаюць. То я ж поўны бу́цел бражкі нарабіла* (Лельч.) [2, с. 15]; *бу́тэл*: *У бутэл олеі злівалі. Колісь олеі білі і лілі ў бу́тлы. Настойку робім у бу́тлох* (Лельч.) [2, с. 15]; *бу́цель* ‘вялікая шкляная пасудзіна, аплеценая лазой для вады, гарэлкі, газы і інш.’ (Ельск., Нар.) і памяншальная форма – *бу́тлік* (Лельч.) [10, с. 187].

Акрамя таго, для аплеценай бутлі існуюць намінацыі *оплетанка* (Жытк.) [10, с. 197], *плэ́цена*: *Чого ж ты плэ́цена не прынёс?* (Лельч.) [2, с. 99], *плецёнка*: *Ту плецёнку з корчоўкою ужэ стаўляе на стол* (Тур.) [9, 4, с. 59]. Як сведчаць лінгвісты, дадзеныя словы з’яўляюцца праславянскімі: **pletъnъka* < **pletъnъ(jь)*; гэта адпрыметнікавае ўтварэнне ад слова *плесці*; руск. *плетёнка* ‘запечны кошык для бялізны’; польск. *plecionka*, *plecianka* ‘кошык’, ‘пляшка, аплеценая лазой’; чэш. *pletenka* [11, 11, с. 249–250]. У беларускай унармаванай мове

зафіксавана назва *пляцёнка*, але са значэннем не пасудзіны, а кашолкі, якая мае значэнне ‘плецены выраб з лучыны, лазы і пад. для захоўвання і пераноскі чаго-небудзь’ [8, 4, с. 282].

Для ‘аплеценай лазой бутлі для гарэлкі на 7 л’ на Тураўшчыне выкарыстоўваецца намінацыя *журавэль*: *Журавэль – гарцова пляшка* (Тур.) [9, 2, с. 67]. Дарэчы, гэта лексема ў іншых раёнах нашай вобласці можа выкарыстоўвацца і для неаплеценай бутлі ёмістасцю 3 літры: *Журавэль з гарэлкай паставілі ў каморку. На вяселлі ў Ціта мо дзесяць жураўлёў гарэлкі пашло* (Б.-Каш., Гом.) [3, 4, с. 143] разам з варыянтам *жураў*: *Цэлы жураў гарэлкі наліў* (Лоеўск.) [12, с. 116]; *У вугле стаяў жураў настойкі* (Раг.) [3, 4, с. 143].

Відавочна, што назвы бутэлькі *журавэль* і *жураў* узніклі як семантычны перанос паводле формы (высокая бутэлька) ад адпаведных слоў са значэннем ‘птушка’ [11, 3, с. 248].

Са значэннем ‘бутля ад 3 да 6 літраў’ у Лоеўскім раёне зафіксаваны сінонім *манэх*: *Цэлы манэх масла ружэйнага наліў. Деўкі дасталі маю настойку у манасі і усю вунілі – цэлых п’яць літраў* [12, с. 189]. Вялікая бутэлька для захавання газы ў Ельскім раёне мае найменні *пяцерык* і *пацерык* [10, с. 198].

У літаратурнай мове *бўсел* – гэта ‘высокая бутэлька гарэлкі’ [8, 1, с. 425]. У дыялектнай мове жыхароў Гомельшчыны ўжываецца літаратурная адзінка: *Бутылка пяць літраў – эта бўсел заўся* (Б.-Каш., Ветк., Светл.) [3, 3, с. 202–203] і яе памяншальная форма – *бўслік*: *У бўслік налівалі тры літры* (Б.-Каш.) [3, 3, с. 203]. У “Этымалагічным слоўніку” беларускай мовы падаецца меркаванне, што назва *бўслік* са значэннем ‘100 грамаў гарэлкі’ “...можа мець сувязь са словамі *бусавіць*, *бусіць* ‘п’янстваваць’ (параўн. яшчэ рус. *буслай* ‘чалавек, які любіць пагуляць, павесяліцца, гуляка’)”. Не выключаецца таксама і сувязь са словам *бўсел*, пры гэтым ставіцца пытанне, “...якая тут матывацыя?” [11, 1, с. 423]. На нашу думку, у аснове гэтай назвы ўсё ж такі ляжыць метафарычны перанос па падабенству: вялікі і высокі прадмет, падобны на птушку. У гомельскіх гаворках сустракаецца фанетычны варыянт – *бўсял*: *Ні забуцьце, дзеткі, бўсял вады ўзяць на сена* (Жлоб.) [6, с. 114], а таксама сінонім – *гарц*: *Тры літры бутылка, бусел такі, дак гарц заўся* (Ветк.) [3, 3, с. 231].

З паметай *размоўнае* ў “Тлумачальным слоўніку беларускай мовы” падаецца лексема *чацвярцінка* для наймення ‘бутэлькі ёмістасцю ў адну чацвёртую частку літра’ [8, 5/2, с. 311].

Для маленькіх бутэлчак у гомельскіх гаворках ужываюцца дыялектызмы *чэцвертушка*: *Бач, де чэцвертушка стаіць і не раздавілась, нічога усветачку. Схаді і купі чэцвертушку – лаўка прыехала* (Лоеўск.) [12, с. 410]; *чвэртка* (Нар.) [10, с. 202], *поўчвэртка* (Нар.) [10, с. 198]; *асьмушка*: *Былі пляшкі асьмушкі з водкаю* (Рэч.) [3, 3, с. 179]; *жулік*: *Бабуля сустрэла сваю ўнучку і паслала ў лаўку за жулікам, бо да іх прыехалі госці* (Ельск.) [3, 4, с. 143]; *чурак*: *Мо далі б молока хоч чурак, а то дзіця хворэ* (Лельч.) [3, 10, с. 125]; *байстручók*: *Е усякіе пляшкі: велікая пляшка – трохчэцвертная, сотка – байстручók. Налі бо у байстручók малака дзіцяці* (Лоеўск.) [12, с. 44], (Тур.) [9, 1, с. 38].

Адно з устарэлых значэнняў слова *сóтка* – ‘мера гарэлкі ў адну сотую частку вядра, а таксама бутэлька такой ёмістасці’ [8, 5/1, с. 235]. З такім значэннем – ‘бутэлька, пляшка ў 100 грамаў гарэлкі’ – слова таксама ўжываецца ў гомельскіх гаворках: *От прынёсла сóтку, іді да выні. Сóткі рэдка цепер прадаюць, а болей паўлітры* (Лоеўск.) [12, с. 333], (Ельск., Нар.) [10, с. 200].

У Тлумачальным слоўніку беларускай мовы пададзена найменне з паметай *размоўнае* для невялікай бутэлькі гарэлкі – *чакўшка* [8, 5/2, с. 289]. Такое слова не фіксуецца ў слоўніках розных раёнаў Гомельшчыны ці матэрыялах да іх або асобных артыкулах у дыялекталагічных зборніках, аднак, трэба сказаць, што аўтару гэтага артыкула яно вядома са слоў бабулі і маці, а таксама іншых інфармантаў – ураджэнцаў Гомельскага раёна, як назва бутэлчкі ёмістасцю 250 г. (і неабавязкова для гарэлкі) у формах *чэкўшка* і *чыкўшка*: *Сыночку чэкўшку малака брала ў саседкі, на большы грошай не было. Масла разліўное было, дык часта толькі чыкўшку купляла*. Відавочна ўжыванне гэтай лексемы па-за межамі Гомельскага рэгіёна.

Сярод народна-дыялектных найменняў бутэлькі назіраецца полісемія. Мнагазначнымі з’яўляюцца намінацыі, што выступаюць з адным значэннем – ‘пасудзіна, ёмістасць’, якія, аднак, з’яўляюцца рознымі па прызначэнні:

асьмушка 1) ‘мера і ёмістасць (у тры пуды)’: *Намалаціў асьмушку усяго* (Светл.) і 2) ‘чацвярцінка (гарэлкі)’ (Рэч.) [3, 3, с. 179];

буцель 1) ‘вялікая шкляная пасудзіна, аплецёная лазой для вады, гарэлкі, газы і інш.’ і 2) ‘гліняны збанок з вузкім горлам, у якім бралі ў поле ваду’ (Ельск., Нар.) [10, с. 187];

буслік 1) ‘бутэлька (тры літры)’ (Б.-Каш.) і 2) ‘чарка (100 грам)’: *Я ж пахмяліўся, выпіў адзін буслік* (Жлоб.) [3, 3, с. 203];

гарц 1) ‘бутэль (трохлітровы)’ (Ветк.) і 2) ‘гарнец’: *Насытаў гарц крупаў* (Б.-Каш.) [3, 3, с. 231];

квэрта 1) ‘літровая бутэлька, літровы кубак’ і 2) ‘бляшаны ці медны кубак (агульная назва)’ (Лельч.) [10, с. 191];

шклянка 1) ‘бутэлька’ і 2) ‘стакан’: *Урані з’ела тры вускарыкі і вупіла шклянку чаю* (Лельч.) [2, с. 150].

Акрамя полісеміі, у аналізуемай групе дыялектнай лексікі назіраецца з’ява аманіміі. Аманімічнымі з’яўляюцца дыялектныя адзінкі, сярод якіх адна з лексем – найменне бутэлькі:

байстручók¹ – ‘маленькая бутэлька’ (Лоеўск.) [12, с. 44], **байстручók**² – ‘пазашлюбнае дзіця’: *Бач, екі байстручók ужэ вурас, дагледіць маткі* (Лоеўск.) [12, с. 44], *Дзеўка суседа радзіла байстручка* (Петр.) [3, 3, с. 182], *Байстручка нагуляла да годзе сама-саменькая* (Тур.) [9, 1, с. 38] і **байстручók**³ – гэта ‘падушка (маленькая)’: *На маленькія падушкі кажучь у нас байстручók* (Браг.) [3, 3, с. 182];

бусел¹ – ‘бутэлька (пяцілітровая)’ (Б.-Каш., Ветк., Светл.) і **бусел**² – ‘птушка’: *Прыляцеў бусел* (Ветк.) [3, 3, с. 202];

бутля¹ – ‘гляк’ і **бутля**² – ‘пасаж у гульні ў баланту (дзіцячая гульня ў цурку)’ (Тур.) [9, 1, с. 98, с. 40];

жулік¹ – ‘бутэлька (0, 25 л)’ (Ельск.) [3, 4, с. 143] і **жулік**² – ‘прайдзісвет, падманшчык’: *Жулікі абманулі мяне, а я наверыла іх брахні* (Жлоб., Карм., Чач.) [3, 4, с. 143];

журавель¹ – ‘аплецёная лазой бутля для гарэлкі (на 7 л)’, **журавель**² – ‘птушка’: *Яйка ў жураўля недобрыя і журавель³ – ‘журавель (для даставання вады)’: *Журавель у колодзеці колісь буў* (Тур.) [9, 2, с. 67].*

жураў¹ – ‘трохлітровы буталь’ (Лоеўск.) [12, с. 116], (Раг.) [3, 4, с. 143] і **жураў**² – ‘журавель’: *Ходіць жураў на поплаву. Журавы лецяць пад сонцам і курлычуць* (Лоеўск.) [12, с. 116], *Жураў нясе сытаўку ў вырай* (Светл.), *Журавы ўжэ на балоту ходзяць* (Браг., Калінк.) [3, 4, с. 143];

плецёнка¹ – ‘аплецёная бутля’, **плецёнка**² – ‘вязка’: *Поплела ў плецёнкі цыбулю. Оснуе, а далі сплеце основу ў плецёнку. Кросна плетом у плецёнку і плецёнка³ – ‘будынак з плеченымі сценкамі’: *Плецёнка веліка була, дзе сено лежало* (Тур.) [9, 4, с. 59];*

пляшка¹ – ‘бутэлька’ (Лоеўск.) і **пляшка**² – ‘шкло да лямпы’: *Пачысці пляшку да надень на лампу. Запалі лампу. – Де тая пляшка, што учора купіла?* (Лоеўск.) [12, с. 270];

сётка¹ – ‘бутэлька, пляшка (100 грамаў гарэлкі)’ і **сётка**² – ‘1/100 гектара’: *Ты мне дабаў шчэ адну сётку города* (Лоеўск.) [12, с. 333].

Лексемы бутэлька і бутля з’яўляюцца адным з кампанентаў наступных фразеалагізмаў: **глядзец** (**заглядаць**, **заглядываць**) **у бутэльку** – ‘выпіваць, напівацца’ [4, 1, с. 271], **лезці** (**палезці**) **у бутэльку** – ‘раздражняцца, злавацца на каго-небудзь, звычайна беспадстаўна’ [4, 1, с. 567], **выпускаць** (**выпусціць**) **джына з бутлі** (**бутэлькі**) – ‘выклікаць які-небудзь непрыемны неабарачальны працэс, рабіць што-небудзь неспадзяванае, рызыкаўнае’ [4, 1, с. 225].

Прааналізаваўшы назвы посуду ў гаворках Гомельшчыны, неабходна зрабіць наступныя высновы. Літаратурнае найменне *бутэлька* было запазычана праз польскую мову з французскай мовы, дыялектызм *квэрта* паходзіць з лацінскай мовы, лексема *пляшка* прыйшла да нас праз польскую мову са старажытнай нямецкай мовы; разам з тым многія дыялектныя назвы ўтварыліся на ўласным моўным матэрыяле і маюць празрыстую семантычную структуру (*бусел* (*буслік*), *журавель*, *жураў*, *оплетанка*, *плёцена*, *сётка*, *чэцвертушка*, *поўчвэртка* і інш.); этымалогія некаторых не вызначана.

Такім чынам, для намінацыі назвы пасудзіны са значэннем ‘бутэлька’ ў гаворках Гомельшчыны шырока ўжываюцца народныя найменні, якія найчасцей прадстаўлены фанетычнымі, марфалагічнымі і словаўтваральнымі варыянтамі, а таксама лексічнымі сінонімамі.

Скарачэнні назваў раёнаў і рэгіёна

Гомельская вобласць: Б-Каш. – Буда-Кашалёўскі, Браг. – Брагінскі, Ветк. – Веткаўскі, Гом. – Гомельскі, Жлоб. – Жлобінскі, Жытк. – Жыткавіцкі, Ельск. – Ельскі, Калінк. – Калінкавіцкі, Карм. – Кармянскі, Лельч. – Лельчыцкі, Лоеўск. – Лоеўскі, Маз. – Мазырскі, Нар. – Нараўлянскі, Петр. – Петрыкаўскі, Раг. – Рагачоўскі, Рэч. – Рэчыцкі, Светл. – Светлагорскі, Чач. – Чачэрскі; Тур. – Тураўшчына.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Купрыенка, В. А. Матэрыялы да слоўніка гаворак Мазырскага Палесся: вучэбны дапаможнік для студэнтаў філалагічнага факультэта беларускага аддзялення / В. А. Купрыенка, В. В. Шур – Мазыр : Мазырскі дзяржаўны педагагічны інстытут, 1996. – 70 с.

2 Кучук І. М. Палескі слоўнік: Лельчыцкі раён / І. М. Кучук, А. К. Малюк. – Мазыр : МазДП імя Н. К. Крупскай, 2000. – 156 с.

3 Матэрыялы для дыялектнага слоўніка Гомельшчыны. – У кн.: Беларуская мова і мовазнаўства. Міжвуз. зборнік. Беларуская мова. – Мінск : Выдавецтва БДУ імя У. І. Леніна.

Вып. 3. А – Д. – 1975. – 264 с.;

Вып. 4. Е – К. – 1976. – 276 с.;

Вып. 6. П. – 1978. – 240 с.;

Вып. 10. Х – Я. – 1982. – 160 с.

4 Лепешаў, І. Я. Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы. У 2 т. Т. 1. А – Л / І. Я. Лепешаў. – Мінск : БелЭН, 1993. – 590 с.

5 Народная лексіка Гомельшчыны ў фальклору і мастацкай літаратуры / пад рэд. У. В. Анічэнкі. – Мінск : Выд-ва БДУ імя У. І. Леніна, 1983. – 174 с.

6 Рагаўцоў, В. І. 3 лексікі стрэшынскіх гаворак / В. І. Рагаўцоў // Жывое слова ; рэд. Ю. Ф. Мацкевіч, І. Я. Яшкін. – Мінск : Навука і тэхніка, 1978. – С.113–121.

7 Сцяцко, П. У. Народная лексіка і словаўтварэнне / П. У. Сцяцко. – Мінск : Навука і тэхніка, 1972. – 288 с.

8 Тлумачальны слоўнік беларускай мовы. У 5 т. / пад агульн. рэд. акад. АН БССР К. К. Атраховіча (Кандрата Крапівы)].

Т. 1. А – В / рэд. тома М. Р. Лобан. – Мінск : Гал. рэд. Беларус. Сав. Энцыклапедыі, 1977. – 608 с.;

Т. 4. П – Р / рэд. тома Г. Ф. Вештарт, Г. М. Прышчэпчык. – Мінск : Гал. рэд. Беларус. Сав. Энцыклапедыі, 1980. – 768 с.;

Т. 5. Кн. 1. С – У / рэд. тома М. Р. Суднік. – Мінск : выдавецтва “Бел. Сав. Энцыклапедыя” імя Петруся Броўкі, 1982. – 663 с.;

Т. 5. Кн. 2. У – Я / рэд. тома М. Р. Суднік. – Мінск : Беларус. Сав. Энцыклапедыя, 1984. – 608 с.

9 Тураўскі слоўнік. У 5-ці т.

Т. 1. / склад. А. А. Крывіцкі, Г. А. Цыхун, І. Я. Яшкін. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982. – 255 с.;

Т. 2. Д – К / склад. А. А. Крывіцкі, Г. А. Цыхун, І. Я. Яшкін. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982. – 271 с.;

Т. 4. П – Р / склад. А. А. Крывіцкі, Г. А. Цыхун, І. Я. Яшкін, П. А. Міхайлаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1985. – 360 с.

10 Цыхун, Г. А. Палескія назвы посуду, бочак, кошыкаў і іншых ёмістасцей / Г. А. Цыхун // 3 народнага слоўніка ; рэд. А. А. Крывіцкі, Ю. Ф. Мацкевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1975. – 352 с. – С. 184–203.

11 Этымалагічны слоўнік беларускай мовы. У 14 т.

Т. 1. А – Б / уклад. В. У. Мартынаў, А. Я. Супрун, Г. А. Цыхун [і інш.] ; рэд. В. У. Мартынаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1978. – 440 с.;

Т. 3. Г – I / Р. У. Краўчук, В. У. Мартынаў, А. Я. Супрун, Н. І. Івашына ; рэд. В. У. Мартынаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1985. – 408 с.;

Т. 5. К – Л / уклад. В. У. Мартынаў, І. І. Лучыц-Федарэц ; рэд. В. У. Мартынаў. – Мінск : Навука і тэхніка, 1989. – 320 с.;

Т. 11. Р – С / НАН Беларусі, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа ; уклад. В. Л. Авілава [і інш.] ; рэд. Г. А. Цыхун. – Мінск : Беларус. навука, 2006. – 333 с.

12 Янкова, Т. С. Дыялектны слоўнік Лоеўшчыны / Т. С. Янкова. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982. – 432 с.

The literary and dialect names of a bottle recorded in Gomel dialects are analyzed in the article. The languages in which this name is used are defined, the etymology of normed units is determined, the use of various types and synonymous lexemes in different districts of Gomel region is illustrated, the meanings of multivalued dialecticisms and homonymous words are presented.

УДК 821.161.3.09

К. М. ЧАРОТА

(г. Мінск, ДНУ «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі»)

ВОБРАЗ АЎГУСТА КРАМЕРА ЯК ЗНАЧНАЕ МАСТАЦКАЕ АДКРЫЦЦЁ Ў ТВОРЧАСЦІ І. НАВУМЕНКІ

У артыкуле сцвярджаецца думка аб тым, што вобраз бургамістра з ваеннай трылогіі І. Навуменкі з’яўляецца значным мастацкім адкрыццём як у творчасці пісьменніка, так і ва ўсёй беларускай пасляваеннай прозе. Аўгуста Крамера можна назваць самабытным персанажам, якога цяжка адназначна аднесці да станоўчых або адмоўных героеў твора. Па фармальных паказчыках, з’яўляючыся антаганістам, здраднікам, які добраахвотна згаджаецца заняць пасаду нямецкага бургамістра на акупіраванай тэрыторыі Бацькавічаў, Аўгуст Эрнэставіч насуперак абставінам імкнецца застацца сумленным чалавекам, дапамагаючы па магчымасці мясцовым жыхарам.

Вобраз бургамістра Аўгуста Крамера з ваеннай трылогіі І. Навуменкі, аб’яднаную самім аўтарам “адной назвай – “Акупацыя” [1, с. 109], у якую ўвайшлі раманы: “Сасна пры дарозе” (1962), “Вечер у соснах (1967)” і “Сорак трэці” (1973), шматлікія даследчыкі адносілі не толькі “да значных мастацкіх адкрыццяў” [2, с. 263] у творчасці пісьменніка, але і называлі “несумненнай творчай удачай усёй беларускай пасляваеннай прозы” [3, с. 14]. “Беларускі немец”, або “фольксдойч”, Аўгуст Эрнэставіч з’яўляецца глыбокім, складаным, шматгранным, супярэчлівым персанажам, якога цяжка адназначна аднесці да станоўчых або адмоўных героеў твора.

Крамер, хоць і без асаблівага імпэту, але згаджаецца заняць пасаду нямецкага бургамістра на акупіраванай тэрыторыі Бацькавічаў, з’яўляючыся, па фармальных паказчыках, здраднікам. Але насуперак абставінам бургамістр імкнецца быць, у першую чаргу, сумленным чалавекам, спрабуючы па магчымасці рабіць добрыя справы мясцовым жыхарам. З аднаго боку, былы леспрамгасаўскі прыёмшчык выконвае сваё абяцанне не караць тых, хто добраахвотна вярнуўся з няўдалага партызанства ў лесе – менавіта дзякуючы яго пратэктыву выпусцілі з турмы і галоўнага героя трылогіі Міцю Птаха, якога чакала смяротнае пакаранне. З іншага боку, з маўклівай згоды бургамістра карнікі ўсчынялі расправы не толькі над так званымі “ляснымі бандытамі”, а і над мірным насельніцтвам, не шкадуючы ні жанчын, ні дзяцей Бацькавіцкага раёна. Акрамя таго, Аўгуст Эрнэставіч сваімі заклікамі да мірнага суіснавання з акупацыйнай нямецкай уладай ускосна дапамагў фашыстам “прыглушыць полымя народнай вайны” [2, с. 265].